

Geliş Tarihi / Received Date
23.10.2022

Kabul Tarihi / Accepted Date
18.06.2023

Kimliğin Mekânsal Portresi

A Spatial Portrait of Identity

Samet ÜNLÜ¹

Öz

Kimlik sosyolojinin en canlı ve gündemde kavramlarından birisi olarak düşünülebilir. Kimliğe canlılık veren özellik kimliğin sürekli yeni biçimsel formlar kazanmaya müsait bir yapıyla varlık bulması, gündemde olmasını sağlayan şey ise sosyolojinin ve insanı merkezine alan her disiplinin araştırmalarında kimliğin diğer olgularla olan sınırsız bağlantılarıdır. Bir kavramı diğer tüm kavramlardan bağımsız olarak ele alabilmenin şartlarını oluşturduğumuzda bile doğrudan veya dolaylı olarak kimliğe dair atıflarda bulunmak olasıdır. Bu açıdan mekâna dair olan her şey kimliksel temellerin bir yansımasıdır. Mekânın fiziksel bir organizasyon olarak nasıl yapılandırıldığı ve mensupları tarafından barındırdığı sosyolojik anlamlar bir kimlik realitesinin dışavurumundan başka bir şey değildir. Dolayısıyla mekân kimlikten ayrı bir şekilde kurgulanamaz. Her mekân bir kimlik politikasına karşılık geldiğinden, mekânın müdavimleri de bu kimlik politikasının aktörleri olarak mekânlarda varlık gösterirler. Varlık gösteren bireylerden veya kolektiflerden çok mekânsal kimliklerdir. Mekânsal kimlikler aynı mekânın üyeleri açısından düşünüldüğünde bir ortak paydaya yani kimliğin benzerlik yönüne, bir başka mekânın üyeleri açısından bakıldığında ise ayrışmaya yani kimliğin farklılık yönüne gönderme yapmaktadır.

Bu çalışmada öncelikle kimlik ve mekân kavramlarının sosyolojik ekseninde nasıl ele alındıklarına değinilmekte ardından mekân ve kimlik etkileşimlerinin boyutları tartışılmaktadır. Daha sonra mekân-kimlik etkileşiminin getirdiği önemli bir sosyal sorun olarak mekânsal ayrışma olgusu incelenmekte ve konuya ilişkin genel bir değerlendirme yapılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Etkileşim, kimlik, mekân, mekânsal ayrışma.

Abstract

Identity can be considered one of the most alive and topical concepts of sociology. What makes identity alive is that it is formed with a structure suitable for acquiring new forms, and what keeps identity topical is the unlimited connections of it with other phenomena in sociology studies and every discipline that puts people at the center. Even when we create the conditions to approach a concept independently from all other concepts, it is likely to make or indirect references to identity. In this respect, everything about space is the reflection of identity foundations. It is nothing but the expression of an identity reality how space is structured as a physical organization and the sociological meanings it holds by its members. Therefore, space cannot be constructed

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Şarkışla Aşık Veysel Meslek Yüksekokulu Pazarlama ve Reklamcılık Bölümü, Sivas/TÜRKİYE, E-Posta: samettunlu@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-9493-6173

separately from identity. Because each space corresponds to an identity policy, the regulars of the space also exist in the spaces as the actors of this identity policy. They are spatial identities rather than individuals or collectives that exist. If spatial identities are considered in terms of members of the same space, they refer to a common ground, that is, the similarity aspect of identity, and if it is considered from the perspective of members of another space, they refer to segregation, that is, the difference aspect of identity.

In this study, firstly, it will be mentioned how the concepts of identity and space are discussed from the sociological perspective, and then the dimensions of space and identity interactions will be discussed. Later, the phenomenon of spatial segregation as a significant social problem caused by space-identity interaction will be discussed, and a general evaluation will be made on the subject.

Keywords: Interaction, identity, space, spatial segregation.

Giriş

Kimlik sosyolojik bir olgudur. "Bireye ve topluma dair anlatılarda çoğunlukla atıfta bulunduğumuz 'kimlik' kavramı çok boyutlu ve oldukça dinamik bir yapıya sahiptir. Gündelik hayat pratiklerimizden makro düzeydeki ilim tartışmalarına kadar kendisini her zamanda ve zeminde hissettiren kimlik olgusuna dair çıkarımlar, yalın bir alanla sınırlı kalmamakta pek çok disiplini merkeze alan bir tabloyu tasvir etmektedir. Sosyolojiden siyaset bilimine, etnolojiden sosyal psikolojiye varıncaya kadar oldukça geniş bir yelpazede ele alınan kavram, bazen bireylerin, toplumların veya nesnelere benzerliklerinin, bazense farklılıklarının temel alındığı bir değerlendirme biçimiyle karşımıza çıkmaktadır" (Ünlü, 2022: 18).

Kimlik sahip olduğu çok çeşitli özellikler sebebiyle her disiplinin kendi içerisinde de farklı tartışma alanları yaratmakta ve diğer olgular üzerindeki etkilerini pek çok biçimde gündemde tutmaktadır. Kimlik yalnızca insana dair değildir. Her oluşum bir kimlik üzerinde temellenir. Ülkelerin, kentlerin daha özeldir semtlerin, mahallelerin, sokakların kısacası mekânların da kimlikleri vardır ve insani/toplumsal edinimler bu kimlikler etrafında biçim kazanır ve yenilenir.

Bu çalışmada araştırmancının iki önemli kavramı olan kimlik ve mekân toplumsal alandaki görünüşleriyle incelenmiştir. Aynı zamanda kimlik-mekân etkileşimi sosyal entegrasyon bağlamında tartışılmış ve mekânsal ayrışma konusu bu entegrasyon ekseninde ele alınmıştır.

Yöntem

Bu araştırma sosyolojik, psikolojik ve felsefi yönlerle ele alındığı için disiplinler arası araştırma niteliği taşımaktadır. Araştırmada kimlik olgusunun mekân ve ayrışma kavramlarıyla incelenmesi için; psikoloji, sosyoloji, felsefe gibi disiplinlere başvurulmuştur. Bu disiplinlere ilişkin kaynaklar taranmış ve disiplinler arası çalışmalardan faydalanılmıştır. Çalışma grubu alan ile ilgili yazılmış kitaplardan ve makalelerden oluşmaktadır. Özellikle sosyoloji, psikoloji ve felsefe alanlarında yapılan mekân ve kimlik çalışmalarında öne çıkan araştırmacıların görüşleri üzerinden analiz edilmiştir. Veriler mekân alanında yayımlanmış eserlerin doküman incelemesi yoluyla elde edilmiştir. Bunun için kütüphaneler, Google akademik, YÖK Tez Merkezi ve çeşitli dergilerin süreli yayınları kullanılmıştır. Araştırmada yararlanılan eserlerin analizinde doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntem ile mekânsal

kimlik olgusunun anlaşılmasını yönlere araştırmanın ana kavramlarıyla ele alınarak alan yazında önemli yer tutan kaynakların analiziyle incelenmiştir. Yapılan bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur.

Kimliğin Toplumsal Dinamikleri

Kavram olarak kimlik, sosyal kişi, grup ve örgütlerin üzerine iliştirilmiş ve onun *kim* olduğunu niteleyen bir sosyal/politik etiketleme işlemidir (Aydın, 2011: 247). Kimliğin bir etiketleme eylemi olması bizlere bu eylemin tek yönlü bir süreç olmadığını gösterir. Etiketlenen ve etiketleyen olmak üzere iki aktör söz konusudur. Etiketleme işlevini taşıyan aktör, bizzat öz bilinç sahibi bir varlık olarak insanın kendisini hangi toplumsal olgularla tanımladığına veya bu işlemin bir başkası tarafından dayandırıldığına işaret etmektedir. Yani Aydın’ın (2011: 247) ifadesiyle “kimliğin taşıyıcısı kadar bir başkası tarafından da yapılabilmektedir.”

Bir bireyin, bir sosyal grubun ya da bir toplumun verili kimlikleri, onlarla aynı kategoride olan fakat taşıdığı özellikler itibarıyla farklılaşma eğilimi gösteren deyim yerindeyse başka öteki veya ötekilerin varlıklarına göndermede bulunmaktadır. Bu tam anlamıyla bir karşılaştırma sürecidir. Bir karşılaştırma eyleminden söz edebilmek için, en az iki uyarıcıya ihtiyaç vardır. İki uyarıcı arasında sağlıklı bir karşılaştırma yapılabilmesi ise bu iki uyarıcının aynı kulvara ait olmasına bağlıdır. Bu açıdan kimliğe dair en temel yorumlardan biri olan ve karşılaştırma kriterleri olarak karşımıza çıkan benzerlik ve farklılık meselesi tam da bu noktada kendisini görünür kılmaktadır. “Birlikte ele alındığında, benzerlik ve farklılık, kimliğin dinamik ilkeleridir, sosyal yaşamın kalbidir” (Jenkins, 2016: 20). Karşılaştırma eylemine imkân tanıyan nokta, benzer düzlemde yer aldığı ancak sahip olduğu niteliklerin farklı olması sebebiyle ayrıştığı ve buna bağlı olarak da bir kendilik algısı yaratıldığında iki uyarıcıya dair farklı mensubiyetler ortaya çıkacaktır. Bu da verili kimliklerin en temel noktasıdır.

Kimlik, özdeşlik midir, benzemezlik mi? Her ikisi birden olması olanaksızdır, çünkü bunlar birbirini gideren, ters işaretli ama aynı değerde terimlerdir. İdeolojilerin hep o yönde çalışmalarına rağmen, özdeşlik olması da olanaksızdır, çünkü birey ve birim, aynı anda aynı kişide birleşemez ve nihayet, kimlik her şeyden önce bireysel bir konudur (Kılıçbay, 2003: 163). Kimliğin bireysellik düzeyinde ele alınışı, onun toplumsal yönlerini ihmal etmeyi gerektirmemelidir. Çünkü bireysellik de bir anlamda toplumsal olana ihtiyaç duyar ve kendisini toplumsallıktan bağımsız olarak kurgulayamaz.

Bauman (2011: 178), “kimliğin bir özel mesele ve özel kaygı olmadığından” söz eder. “Bireyselliğimizin toplumsal olarak üretilmesi artık önemsiz bir hakikattir; ama bu hakikatin ileri sürdüğü düşüncenin daha sık tekrarlanması gerekir: Toplumsallığımızın ve dolayısıyla paylaştığımız toplumun biçimi, ‘bireyselleşme’ görevinin tasarlandığı ve karşılık bulduğu tarza bağlıdır” (Bauman, 2011: 178). Bauman’ın önemle üzerinde durduğu bu nokta esasen tüm disiplinlerin kimliği anlamalarına yardımcı

olabilecek kimliğin oldukça mühim bir yönüdür. Sosyal psikoloji kimlik tartışmasına birey ve birey-grup kavramları üzerinden katılır. Ancak burada altı çizilmesi gereken mevzu, kimliğin bireysel bir talep olması durumunda da kimliğin rüştünü ispatlayabilme çabası yine bir topluluğa duyulan ihtiyacı beraberinde getirecektir. Marshall (2009: 408)'ın deyimiyle, "kimliğimizin, içinde bulunduğumuz ve daha sonra içselleştirdiğimiz, toplumsallaşma süreciyle şekillenmiş olan toplumsal rollere atfedilen beklentilerle oluştuğu varsayılmıştır."

Bauman (2017: 25), "kimliğin bize keşfedilmesi gereken bir şey olarak değil de, tamamıyla icat edilmesi gereken, bir çabanın hedefi, bir amaç, kişinin en baştan icat etmesi gereken veya alternatif teklifler arasından seçip sonra uğruna mücadele edip ardından ancak daha da fazla çaba ile koruyacağı bir şey olarak yansıtılıyor" olduğundan söz etmektedir. Bauman'dan hareketle söylenebilir ki, kimlik son derece devinimseldir, her türlü yeni oluşumlara açıktır ve ömür boyu aynı formatla taşınabilir bir şey değildir. Nitekim Bauman düşünceleriyle aslında bizlere kimliğin, bireyin içerisinde bulunduğu sosyal yapının ve dönemlerin sahip olduğu koşullarla sürekli üretilen bir varlık olduğunu göstermektedir. "Kişi zamanla 'aidiyet' ve 'kimliğin' alınıyorsa olmadığı, ömür boyu garanti sağlamadığının, fazlasıyla müzakereye açık ve vazgeçilebilir şeyler olduğunun farkına varır; kendi kararlarının, attığı adımların, eyleme biçiminin ve tüm bunları sabitleyecek kararlılığının hem aidiyet hem de kimlik için hayati faktörler olduğunu fark eder" (Bauman, 2017: 20).

Kimliğin sürekli değişen ve dönüşen bir yapıda tezahür ettiği ve diyalektik bir süreç olduğu düşüncesi modern zamanların kavramlara dair yaptığı dönüştürücü etkilere dayanmaktadır. Çünkü premodern dönemlerde kimliğin günümüzdeki anlamlarından oldukça farklı perspektiflere karşılık geldiği gözlenmektedir. Kimlik bugünkü özgünlüğünü pek çok alternatifin var olmasına borçludur. "Kendi tercihimiz olan alternatif bir kimliği elde edebilmek için gereken vasıtaları seçmemiz artık bir sorun olarak görülüyor (onun için zorunlu olan teçhizatı almaya yetecek paramız varsa). Bizi bir çırpıda olmak istediğimiz, görünmek istediğimiz, tanınmak istediğimiz karaktere dönüştürecek donanım mağazalarda beklemektedir. Onulmaz biçimde kimlikleri eğip bükmeye ve onlara şekil vermeye zorlanıyoruz ve istesek de tek bir kimliğe bağlanıp kalamıyoruz" (Bauman, 2017: 103-109). Bu durumun günümüz kimlik algılarına dair net bir resim olduğunu görebiliriz. Bu resim, gelenekselden moderne evrilen süreç, zihniyet vs. pek çok şeyin nasıl bir transformasyon sürecine dahil olduğunu anlayabilmek açısından mühimdir. Oysa ki cemaatin sosyo-politik önemini yitirmediği ve birey henüz bu denli özel bir anlam atfedilmediği dönemlerde kimliğin algılanışında da bariz farklar bulunmaktadır.

Giddens (2014: 102-103), "her bireyin kendine has bir karakteri ve bazen gerçekleştirebileceği, bazen gerçekleştiremeyeceği potansiyelleri olduğu fikrinin modern çağdan önceki kültürlerle yabancı olduğundan" bahsetmektedir. O'na göre (2014: 102-103), "Ortaçağ Avrupa'sında soy, cinsiyet, sosyal statü ve kimlikle ilgili diğer tüm özellikler nispeten sabitti. Hayatın farklı evrelerinden geçilmesi gerekse de, bunlar kurumsallaşmış süreçler tarafından düzenlenmekteydi ve bireyin bu kurumlar içindeki rolü nispeten pasifti. Baumeister'in analizi Durkheim'inkini hatırlatır: Geleneksel kültürlerde

'birey' kesinlikle yoktur ve bireysellik ödüllendirilemez. Sadece modern toplumların ortaya çıkışıyla ve daha özelden, iş bölümünde farklılaşmayla birey ilgi odağı haline gelmiştir." Giddens'ın söylemleri ilk etapta yaşanan dönüşümü anlamlandırabilmenin önünü açarken, diğer taraftan kimlik kavramının neden geleneksel dönemlerde yer bulamadığının ve sosyolojik olarak da neden yeni bir kavram olarak karşımıza çıktığının cevaplarını vermektedir. Bauman(2011: 174)'a göre, "toplumsal analize konu olan yerleşik meseleler artık 'kimlik' eksenini çevresinde dönmekte olan söyleme uymak için farklı biçimde yeniden ele alınmakta ve yeniden düzenlenmektedir."

Kimliğe dair yapılan her katkı yeni tartışma alanları açmakta ve her konu farklı bir toplumsal olgunun kimlikle olan etkileşiminde yeni boyutlar sunmaktadır. Bir yönüyle kimlik olgusuyla ilişkili olmayan bir toplumsal olgu yok denecek kadar azdır. Bu nedenle kimliğin sosyolojik düşüncede nelere karşılık geldiğini ifade ettikten sonra çalışmanın diğer yörüngesi olan mekân kavramını irdelemek, kimliğe dair yeni perspektifler kazandıracaktır.

Sosyolojik Bir İmgelem Olarak Mekân

Yaşamımızı sürdürdüğümüz mekânlar yaşadığımız her şeye tanıklık etmektedir. Gerek çocukluk, gerek gençlik, gerekse yetişkinlik dönemlerinde yaşadığımız her olay ve durum geçmişimize kaydedilmektedir. Yıllar sonra geçmişte yaşadığımız bir anıyı hatırladığımızda bizim için önemli olan iki unsur o anının yaşandığı zaman ve mekân olacaktır. Bireyin hayatı biyografi edilirken çoğunlukla doğduğu hatta büyüdüğü daha net bir ifadeyle bir biçimde muhatap olduğu ortamlardan söz edilmektedir. Bu nedenle insan hayatında zaman ve mekânın önemi yadsınılmazdır (Ünlü, 2014: 69-70). Farklı gerekçelerle de olsa zaman ve mekân kavramları gerek fen bilimlerinin, gerek doğa bilimlerinin gerekse sosyal bilimlerin merkezinde yer almaktadır.

Bireylerin biyografileri, günlük hareket kalıbından (evden fabrikaya, alışverişe, okula gidiş ve yeniden eve dönüş) başlayarak bir hayat süresinin çeşitli evreleri boyunca göç hareketlerine (örneğin kırsal bölgede geçen bir gençlik, büyük kentte mesleki eğitim, evlilik ve alt kente taşınma, emeklilikte kırsal bölgeye çekilme) kadar uzanan bir yelpazede zaman-mekân içinde hayat patikaları olarak izlenebilir (Harvey, 2012: 238). Harvey'in ifade etmiş olduğu gibi bireyin yaşam evreleri boyunca izler bıraktığı ve bu izlerin her birinin farklı değerlerle harmanlandığı yerin adıdır mekân. "Mekân, insan ve toplum olaylarıyla yoğrulu bir boyuttur gerçekte. Bundan ötürü mekân, toplumsal ve insani edimle birlikte değerlendirilmelidir. Çünkü mekân, verili bir durum olan yerin yeniden yorumlanması, yeniden biçimlenmesine işaret eder" (Alver, 2010: 18). Lefebvre'nin ifadesiyle, "mekân üretilir ve yeniden üretilir ve bu nedenle mücadele alanını temsil eder" (Urry, 1999: 42).

Mekân da tıpkı kimlik gibi statik bir yapı değildir. Aksine sürekli değişim halinde olan, dinamik ve her evrede yeni yorumlara olanak tanıyan bir organizasyondur. Mekân bir yapı olarak ele alındığında mekânın daha çok fiziksel yönüne göndermede bulunulan eğilimler mevcuttur. Mimarlar ve kent planlamacılarının öncelediği bu durum sosyolojik olarak yeterli bir analiz sunmamaktadır. Çünkü

mekânın boş fiziksel bir yapı olarak algılanışı onun bireye ve topluma dair sunduğu verilerin veya bireyin ve toplumun mekâna dair büyütüp yeşerttiği anlamların arka planda kalmasına neden olmaktadır. "Mekânsal olan, farklı bir genel yasalar dizisi kurulabilecek biçimde toplumsal olandan ayrılamaz. Bunun nedeni, mekânın tek başına genel etkiler taşınamamasıdır. Mekânsal ilişkilerin önemi, söz konusu toplumsal nesnelere özel karakterine bağlıdır. Böylelikle mekânsal ilişki, genel bir etkiyle sınırlandırılmaz; sadece söz konusu toplumsal nesnelere belirli ayırt edici özellikler ya da güçler taşımaları nedeniyle, etkide bulunur. Yalın mekân yoktur, sadece farklı türden mekânlar, mekânsal ilişkiler veya mekânsallaşmalar vardır (Urry, 1999: 97).

Mekân, toplumsallığın, politik olanın, kültürel ve düşünsel imgelerin sindiği, vücut bulduğu bir gerçekliğe karşılık gelir. Bu yönüyle nötr bir form değil, aksine, politiktir ve toplumsallığın türlü ifade araçları için işlevsel bir araç durumundadır. Farklı grup, cemaat, topluluk ya da ulusal formlar, doğal olarak tipik mekân tasavvurları ile gözükürler. Mekân, bu açıdan, sosyolojik bir formdur; tıpkı gruplar, cemaatler, yaşamsal pratikler kadar sosyolojinin ilgi alanı içindedir (Aytaç, 2006: 881).

Urry (1999:19-20), "*Mekânları Tüketmek*" adlı eserinde mekânın sosyolojik yönünün mihenk taşı olan mekânın toplumsal etkileşimlerden bağımsız ele alınamayacağı gerçeğini Durkheim ve Simmel'den referansla şöyle ifade etmektedir:

Durkheim mekân konusunda bir toplumsal kuram oluşturmuştur. Bu kuram iki kısım içerir: Birincisi, belirli bir toplumda herkesin mekânı benzer biçimde temsil etmesinden dolayı, bu tür nosyonların kaynağının toplumsal olduğunu ifade etmektedir; ve ikincisi; en azından bazı durumlarda mekânsal temsiliyetler gerçekten de toplumsal örgütlenmenin egemen örüntülerini yansıtmaktadır. Simmel boş bir mekâna anlam kazandıran toplumsal etkileşimlerdeki mekânsal biçimlerin temel özelliklerinden birisini de 'toplumsal etkileşimlerin mekân içine yerleştirilebilme düzeyi' olarak ele almaktadır. Simmel, mekânı, toplumsal örgütlenmenin mekândan koparılması nedeniyle giderek önemini yitiriyor olarak görme eğilimindedir (Urry, 1999: 19-20).

Klasik sosyoloji kuramlarında mekân özel bir alan olarak mikro düzeyde incelenmemiş ancak kent sosyolojisine ait terminolojilerle ve analizlerle mekân tartışmalarına ışık tutulmuştur. "Klasik sosyolojide mekân tartışması, coğrafya ekseninden birer yaşam alanı olan yerleşim yerlerine; kent ve kasabalara yönelir. Marx, Durkheim, Weber, Simmel ve Tönnies gibi kurucu isimlerin her birinde özellikle kent ve kasaba (taşra) önemli bir tartışma alanıdır" (Alver, 2010: 23). "Marx, 'kapitalist sanayileşmenin nasıl endüstriyel kasaba ve kentlerin aşırı hızlı büyümesine yol açtığıyla ilgilenmiş', 'kapitalist birikimin mekânın zaman tarafından yok edilmesine dayandığını ve sonuçta bu durumun zaman ve mekân boyunca tarım, endüstri ve nüfusta çarpıcı dönüşümler ürettiğini çözümlenmiştir'" (Urry, 1999: 18). Marx'ın analiz ettiği bu durumun birçok örneği günümüzde de yaşanmaktadır. Alışveriş Merkezleri daha önceleri yalnızca belirli ihtiyaçlara cevap veren yerlerken ve mekânsal olarak devasa nitelikte kurgulanmamışken, günümüzde kapitalist sanayileşmenin vurucu etkisiyle büyük

ölçekli, tüketimin had safhada olduğu ve yaşam tarzlarını farklı yönelimlerle dönüştüren hale gelmiştir.

Mekân tartışmalarında öne çıkan bir isim olan Lefebvre (1991), mekân-toplum ilişkisini merkeze alarak bir mekân sosyolojisi örneği ortaya koymaktadır. Mekânın ekonomi politiği üzerine ağırlıklı bir şekilde vurgu yapan Lefebvre (1991), “mekânın üretilen ve yeniden üretilen” mit olduğunu düşünmektedir. “Mekân sosyal, siyasal ve ekonomik mücadelenin bir alanı haline gelmektedir. Fiziksel mekân, zihinsel mekân ve sosyal mekân şeklinde ayırdığı mekânsal pratiğin toplumsal ilişkilerin üretilmesi açısından farklı bir alan yarattığını, mekânda toplumsal ilişkinin varlık kazandığını ifade etmektedir” (Alver, 2010: 25). Toplumsal ilişkilerin olanaklı hâle gelmesi temelde toplumsallaşma sürecinin varlığına da kanıt olmaktadır. Birey hayata dair yaptığı seçimlerle mekân tercihlerini de yapmış bulunmaktadır. Çoklu alternatifler arasında bireyin yönelimleri kendisini mekânlarda kurgulayacak ve bu minvalde şekillenmiş süreçleri beraberinde getirecektir.

Urry (1999: 42-43), Lefebvre'nin mekâna dair büyük önem atfederek yaptığı kavramsallaştırmayı şöyle belirtmektedir: “Lefebvre'e göre mekân, temelde bir aynadır; toplumsal yapıyı, toplumsal değişmeyi gösteren bir işaretler sistemidir. Lefebvre, özellikle kapitalizm koşullarındaki mekân üretimiyle ilgilenmektedir. Zaman içinde farklı mekân biçimleri birbirini izler. Doğal mekândan, mutlak ve soyut mekâna doğru ardışıklık vardır, sonuçta doğa giderek toplumsal olandan kovulmaktadır. Soyut mekân, 'binyılın sonunda' oldukça olağanüstü 'yaratılmış mekânlar' a yol açan kapitalist ilişkilerin yüksek noktasıdır.” Lefebvre, Marx'ın kentlerin kapitalizm eliyle kontrolsüzce büyümesini ve çarpıcı sonuçlar üretmesi görüşünden önemli ölçüde etkilenmiş ve mekân kavramsallaştırmasını bu çerçevede inceleme yoluna gitmiştir. Lefebvre'nin doğal mekân olarak yorumladığı şey aslında doğanın topluma sunduğu, insan eliyle henüz yeni bir form kazanmamış söz gelimi doğal ağaçlık bir alan gibi mekânlardır. LefebvreMarxçı kuramı baz alarak ekonomi temelinde bir değerlendirme yapmakta ve doğal mekânların giderek soyutlaştığını öne sürmekte ve bu sarsıcı dönüşümleri göz önüne sermektedir. Ne var ki günümüzde bir arada bulunduğumuz mekânlar düşünüldüğünde bu dönüşümü fark etmemek işten bile değildir.

Mekân kavramında sosyolojik düşüncenin değerini gösteren kuramcılardan birisi de David Harvey'dir. Harvey'in mikro-sosyolojik olarak mekân kavramını ele alması mekânın fiziksel ve sosyolojik yönlerinin bir arada değerlendirilmeye tabi tutulduğunda anlam ifade edebileceğinin kanıtı gibi görünmektedir. “David Harvey, mekânın toplumsal bağlamının tartışılabilmesi ve sosyal bilimlerin merkezi kavramlarından biri haline gelebilmesi için sosyolojik muhayyile ile mekân bilinci yahut coğrafi muhayyilenin karşılaştırılması ve birleştirilmesi gerektiğini ileri sürmektedir. O'na göre böylesi bir muhayyile bireyin kendi yaşam öyküsündeki mekân ve yerin rolünü anlatmasını, etrafında gördüğü mekânlarla ilişkilendirmesini, bireyler ve çeşitli örgütlenmeler arasındaki işlemlerin onları ayıran mekân tarafından nasıl etkilendiğini anlamasını sağlar. Başka yerlerdeki olayların önemini tahmin etmesini sağlar. Aynı zamanda, mekânı yaratıcı bir şekilde şekillendirip kullanmasını ve başkaları tarafından yaratılan mekânsal biçimleri takdir etmesini sağlar” (Harvey, 2003: 28; aktaran:

Alver, 2010: 26-27). Lefebvre mekâna belli otoriteler tarafından onların inisiyatifleriyle dönüştürme misyonu yüklenen kent planlamacıları, mimarlar gibi meslek gruplarını *mekânın temsilleri* olarak nitelendirmektedir. Mekânın temsilleri kendilerine yüklenen sorumluluk gereği mekânın fiziksel kurgularında yapacakları dönüştürücü etkilerle sınırlandırılmaktadır. "Başarılı bir strateji, mekânsal biçim ile toplumsal sürecin aynı konuyu düşünmenin değişik yöntemleri olduğunu kabul etmelidir. Bu yüzden ikisi hakkındaki düşüncelerimizi uyum içine sokmamız gerekir" (Harvey, 2009: 31). Harvey'in mekânı gerek fiziksel gerekse sosyolojik muhayyile ekseninde kavramsallaştırma yoluna gitmesi oldukça çok yönlü ve özgün tespitlerle belirginleşmekte ve konunun mekânsal sosyoloji açısından net bir tasvirini ortaya koymaktadır.

Kimliği Mekânda Kurgulamak

Kimliğin statik bir formda tezahür etmediği belirtilmektedir. Bu gerçeklik kimliğin çok farklı kategorilerdeki değişkenlerle kendisini görünür kılmasına aracılık etmektedir. Bir kimlik hareketinden bahsetmek aynı zamanda birbirlerinden çok ayrı düzeyde incelenebilecek farklı olguları masaya yatırmanın gerekliliğine vurgu yapmaktır. Örnek olması açısından, bireyin etnik kimliğinden bahsedildiğinde, bireye doğuştan verilen bir kimlik ve ailesinin sahip olduğu kimliğin bireye aktarılması söz konusudur. Bireyin mesleki kimliğinden söz edildiğinde ise daha çok kişinin sahip olduğu bireysel yapının ve sosyal çevresindeki görüngülerin etkisine bu etkilere bağlı olarak tercihte bulunması akla gelir. Her kimlik görünen ve görünmeyen pek çok faktörle açıklanabilir. Mekân kavramı da bulunduğu etkiler sebebiyle veya kişilerde yarattığı izlenimlere de dayalı olarak bir kimlik üretme işlevini yerine getirebilir. Örneğin birey için evi bir kimlik haritasıdır. Evinin hangi semtte bulunduğundan ve bulunduğu semtin hangi sosyal çevre faktörleriyle açıklandığından, evinin iç dekorasyonunun hangi uyarıcılar tarafından sağlandığına varıncaya kadar hepsi bireye ve ailesine dair kimliğin işaretlerini vermektedir. O halde mekân ve kimlik düalizmi hangi sosyolojik faktörlerle açıklanmalıdır?

Erving Goffman (1963,1973), insan davranışlarının analizini teatral bir düzene yerleştirerek, klasik sosyolojideki rol kavramını aslında ait olduğu sahneye iade etmiş ve sahnedeki aktörlerin davranışlarını ele alarak, teatral temsil biçimini sosyal bir performans gösteren sıradan insanların gündelik yaşamlarına uygulamış, bireylerin bu sıradan yaşam sahnelerinde kendi benliklerini ve edimlerini diğer insanlara sunuş biçimlerini incelemiştir (Kömeçoğlu, 2003: 40). Goffman'ın bu incelemesinde sahne olarak adlandırdığı şey bu araştırmanın odak noktalarından biri olan mekân kavramı olarak ele alınabilir. Kişilerin vakit geçirmeyi seçtiği ve toplumsal ilişkilerini gerçekleştirebilecekleri yerler olan bu mekânlar da tıpkı ev örneğinde olduğu gibi kişilere dair bir kimlik çözümlemesi yapılabilmesine olanak tanınması açısından önemlidir. Kişiler zaman geçirdikleri mekânlarda davranış örüntülerini gerçekleştirmekte ve bu davranışların da o mekânların doğasıyla paralelize olduğu görülmektedir. Bunlar tek yönlü süreçler değildir. Çünkü bireyin mekân tercihlerini belirleyen şey tamamen onun yalın bireysel tercih hakkına gönderme yapmaz. Bireyi o tercihe

yönlendiren birçok sebep vardır. Sosyal çevresinden, ailevi kimliğine, ekonomik durumundan dini kimliğine kadar pek çok toplumsal faktörle açıklanabilecektir.

Kong ve Yeoh (2006), mekân ve kimlik arasında iki tür ilişkiden söz eder. Buna göre mekânın bizzat kendisi bir kimliğe/kişiliğe sahiptir; her mekân bir kimlik ile ortaya çıkar. Mekânsal kimlik, ayırıcı bir yapıdır. Bir diğer ilişki ise insanın mekânı bir kimlik unsuru olarak görmesidir. Bu şekilde insan kendisini mekâna ait hisseder ve mekânla tanımlar. Böylece mekân kişiye tarihsel bir köken kazandırarak kimlik unsuru haline gelir. Mekânsal kimlik, tarihsel bağları olduğu gibi cemaatsel bağları da ifade eder (Alver, 2010: 21). Mekânın cemaatsel bağları ifade ediyor oluşu gündelik hayatta dâhil olduğumuz mekânların müdavimleriyle açıklanabilir. “Mekân, insanları bir araya topladığı ve insanların zaman içinde ortak bir değeri olduğu için cemaatsel ilişkileri barındırmaktadır” (Alver, 2010: 21). Kişinin arkadaş çevresiyle devamlı olarak aynı kafede bir araya geliyor oluşu bir süre sonra mekâna duyulan aidiyet duygusunu da beraberinde getirmektedir. Ancak kişi arkadaş grubundan bağımsız olarak yalnızken o mekânda vakit geçirdiğinde aynı aidiyet duygusunu hissedemez. Çünkü o mekânı kişinin nazarında önemli hale getiren faktör, cemaatsel bağ ve o cemaatsel bağ bulunduğu sürece anlam üreten mekânın varlığıdır.

Mekânın sosyal dokusu ve müdavimlerinin kültürel ardalanı, mekânı tipikleştirdiği gibi mekâna sinmiş kültürel/sosyal/entelektüel etkiler de müdavimlerini yeniden inşa eder, mekânsal sosyalizasyona tabi tutar ve ortak temayüller içinde olmaya sürükler. Mekânsal olan aynı zamanda tipik düşünme ve davranma tarzına karşılık geldiğinden mekân, düşünsel ve davranışsal odayı belirleyen önemli bir etken haline gelir ve yere dair bir aidiyete, bireysel/kolektif kimlik tanımlamalarına karşılık olurlar (Aytaç, 2007: 222). İnsanın mekânda yer almadan önce mekânın karakteristiğine bağlı olarak nasıl bir duruş alacağı az çok bellidir. Kişi eğer camiye gidecekse bir mekân doğası olarak camide ne şekilde davranacağını kodları zihninde yer almıştır. Sanat eserlerinin sergilendiği bir sergide arka planda çalan fon müziğinden, mekândaki nesnelerin kurgulanışına, sunulan ikramlardan katılımcıların ne şekilde konuşulacağına kadar oluşturulan düzen birey için bir anlam haritasıdır. Bu harita aynı zamanda mekânın hangi kimliklerle anlam kazanacağını da belirtmesi açısından manidardır.

Günümüz tüketim alışkanlıkları ve boş zaman etkinlikleri düşünüldüğünde çoğunlukla ailelerin vakitlerini geçirmeyi tercih ettiği alışveriş merkezleri önemli etkilere sahiptir. Alışveriş merkezleri mekân olarak kimliğe dair pek çok tahayyülü olanaklı hale getirir. Bir gününü bu mekânda geçirmeyi tercih eden birey aynı mekân içerisinde yemek yemeyi seçtiği lokantayla, alışveriş yapmayı tercih ettiği elektronik mağazayla ya da kitap mağazasıyla, kıyafet almak için girdiği mağazayla aslında pek çok açıdan bir kimlik görüngüsüne sahip olmuştur. Ancak burada önemle üzerinde durulması gereken nokta bu mekânlar çok farklı ideolojilere, hayat görüşlerine, sosyal kesimlere mensup birey ve kolektiflerin de seçmiş olduğu mekânlardır. “Bu mekânlardaki karşılaşmalar, bir araya gelmeler, oyuncu/sevirlik birliktelikler aynı zamanda farklılıkları, ötekilikleri ve de yabancılık algılarını mekânın birleştirici, düzleştirici iklimi içinde yeniden üretir. Mekânın düşünsel hatta politik/ideolojik

iklimiyle aynileştirir, bireyselliklerimizin üzerine ikame edebileceğimiz bir grupcul aidiyet, kimlik matrisi yakalamamızı sağlar (Aytaç, 2007: 220). Farklı kimliklerin aynı çatı altında hayat bulmasına olanak tanıyan mekânların işlevleri çok önemlidir. Çünkü birey ya da kolektif kendi aidiyet duygularından ve bunlara bağlı olarak kimliklerinden arınmadan, başka kimliklerin de rol aldığı bir sahnede onlarla aynı davranış kalıplarını gerçekleştirerek vaktini tüketmektedir. Kimlik farklılıkları bir arada tutulurken tüketici kimliği olarak addedilen ortak ve üst bir kimlikle mekânsal faaliyetler gerçekleşmektedir. Bu durumda alışveriş merkezleri olarak örneklendirilen mekânlardaki tüketici kimliği, mekânsal kimlik olarak okunabilir.

Kimsin? sorusunun sorulması, insanı bir an için de olsa başka biri olabileceğine inanmaya sürükler. Bu ancak bir seçeneğiniz olduğunda, neyi seçtiğiniz size bağlı olduğunda, bir şey yapmanız gerektiğinde, yeni tercihin gerçek olması ve bunun sizin tercihiniz olması durumunda yaşanan bir duygudur. Fakat bu, başka kimlik gibi belli belirsiz (hatta düşünülemez) bir şeyi aramak, keşfetmek ya da icat etmek şöyle dursun, yaşadığı yerden uzaklaşmayı düşünecek şansı bile olmamış, özellikle uzak köylerde ve orman içlerinde yaşayan sakinler için söz konusu değildir. Onların dünyada olma biçimi, kimlik meselesinin hayatın başka yolları (dilbilimsel kullanımının bizi modern demeye sürüklediği yollar) tarafından açık hale getirilmiş anlamını soyup ortaya çıkarmıştır (Bauman, 2017: 29). Bireyin verili kimliklerinin yanı sıra hayatın akışında girdiği mekânlarla kurgulamış olduğu kimlikler de mevcuttur. Kişinin kentin alt sosyal çevrelerine ait bir mahallede yaşıyor olması onun verili kimlikler dışında olmak istediği kimliğe ait formlara bürünemeyeceği anlamına gelmez. Birey zamanını tüketmek için tercih ettiği mekânlarda kendisini yepyeni bir kimlikle var edebilir. Kimliğin hem taşıyıcısı tarafından hem de dışardakiler tarafından verilen bir şey olduğu düşünüldüğünde, mekânsal pratiklerin oluşturduğu bu yeni kimlik biçimlerinin sunulduğu toplumun da bu pratikler doğrultusunda bireye yönelik yeni ve kurgusal bir kimlik vermeye çoktan hazır olduğu görülebilir.

“Herhangi bir yönünü değiştirmek suretiyle bireysel kimliği süsleme özgürlüğü, günümüzde pek çok insanın hemen ulaşılabilir saydığı bir durum ya da en azından bunu yakın gelecek için gerçekçi bir ihtimal olarak görülebilecek bir şey olduğundan” bahseder Bauman (2017: 103). Denilebilir ki kimlik de tıpkı modern dünya gibi akışkandır. Akışkanlığını borçlu olduğu şey belki de moderniteden bağımsız değildir. Çünkü kimliklerin mevzu bahis olduğu gibi sürekli kurgulanan, yenilenen ve giyinip çıkarılan bir şey olduğu bizzat modern kültürün yaratılarından birisidir. Modern öncesi dönemler daha çok verili kimliklerin varlığına ilişkin ve yine o kimliklerin olanak tanıdığı ölçüde hayat pratikleri sunarken, modern dönemdeki kimlikler belirli süreçler içerisinde var olan, miadı dolduğunda ise belki de hatırlanmayacak kadar önemsiz hale gelebilen kimliklerdir.

Günümüzde sosyal medyayı da bir mekân olarak ele aldığımızda çoğunluklu aynı bireye veya gruplara dair farklı eksenlerde oluşan kimliklere ve bir aradalıklarına tanık olmaktayız. Kişi sosyal medyada veya herhangi bir mekânda, reelde sahip olmadığı bir kimliği ve buna bağlı olarak hayat tarzını görünür kılmaktadır. Kendi içinde bir yanılısma yaşarken daha önemlisi gösterge haline getirdiği kimliklerin de onu izleyen toplum içinde bir yanılısamaya neden olduğu gerçeği söz konusudur.

Blumer'in sembollere dayalı olarak ele aldığı *sembolik etkileşimcilik* teorisi bu noktada çok önemlidir. "Sembolik etkileşim yaklaşımı Chicago Okulu'ndan Herbert Blumer tarafından geliştirilen ve kökenleri psikolojik geleneğe dayanan bir Amerikan sosyoloji ekolüdür. Sembolik etkileşimci yaklaşım, toplumun sembollere yüklediği anlamlar ve bu anlamların davranışlara etkisi üzerinde durmaktadır. Sembolik etkileşim yaklaşımını benimseyen teorisyenler, yaşam dünyalarının sembollerle inşa edildiğini, bireylerin de bu sembolleri yorumlayarak onlara anlam yüklediklerini bu anlama göre de kendisi için bir durum tanımlaması (Thomas'danakt. Poloma 1993: 221) yapıp ona göre eyleme geçtiklerini belirtmektedirler" (Solak, 2017: 28). Mekân-kimlik etkileşimi konusunda Blumer'in teorisi canlı bir şekilde yaşanmaktadır. Mekânsal kimlikler sembollerden bağımsız şekilde ele alındığında o sembollere çeşitli anlamlar yükleyen birey ve toplum için bir şey ifade etmeyecektir. Tıpkı ıssız, hiçbir uyarıcının olmadığı ve ona bir anlam verebilmek için her veriden mahrum bırakılmış boş bir arazide olmak gibi.

Baudrillard'a (2011: 16) göre, gizlemek (dissimuler), sahip olunan şeye değilmiş gibi yapmak; simüle etmek ise sahip olunmayan şeye sahipmiş gibi yapmaktır. Birincisi bir varlığa (şu anda burada bulunmayan) diğeri ise bir yokluğa (şu anda burada bulunmamaya) göndermektedir. Ancak bu olay sanıldığından daha karmaşık bir şeydir. Çünkü simüle etmek -miş gibi yapmak değildir. Simülasyon gerçeğe sahte ve gerçeğe düşsel arasındaki farkı yok etmeye çalışmaktadır. Günümüzde yaşanan kimlik krizleri çoğunlukla mekânlar aracılığıyla bu boyutta yaşanmaktadır. Mekânların çok çeşitli adeta bir alternatifler okyanusu biçiminde olması, mekânların her birinin ayrı ayrı sosyal görüngülerinin olması yani temsil fonksiyonlarının da bulunması birey için hem kendi açısından hem de içinde yer aldığı toplumsal yapı açısından kimlik karmaşasına sebebiyet vermektedir.

Mekânsal Ayrışmanın Kimliksel Boyutları

Mekânların ifade ettikleri kamusal alanlar nedeniyle herkese açık alanlar olduğu bir sosyal gerçekliktir. Ancak burada ihmal edilmemesi gereken husus, bu mekânları paylaşan bireylerin aynı prototipte insanlar olmadığıdır. Bu nedenle mekânlar çok sesli ortamlar olup aynı zamanda bireye kimlik atfeden yapılar olarak varlık bulmaktadırlar. Bireyler veya kolektifler kendilerini mekânlarda şekillendirerek buna bağlı olarak davranışlarını ortaya koyacaklardır. Bu nedenle mekânlarda ayrışma söz konusu olmaktadır. Mekânsal ayrışma farklı kimliklere farklı mekânsalları uygun gören bir işlev üretmektedir. Mekânsal ayrışma hangi boyutta olursa olsun bireye sahip olduğu kimliği hatırlatır ve bu yönde bir hayat tarzı benimsemesini dayatır (Ünlü, 2014: 88). Kimlik/mekân etkileşimindeki ve bu bağlamda meydana gelen ayrışmalardaki temel soru olmalıdır: İnsanların sahip olduğu kimlikler midir mekân tercihlerini belirleyen? Yoksa tercih etmiş oldukları mekânlar mıdır insanlara kimliklerini veren? İki yönüyle de ele alındığında her iki sorunun cevabında da doğruluk payı olduğu muhakkaktır. Ancak bu etkileşimde iki kavramın işlevsel önceliğinden çok etkileşimin toplumsal alandaki düzeylerini irdelemek daha mühim görünmektedir.

Mekânsal ayrışma, toplumsal yapıdaki farklılıkların, ayrışmaların, tabakalaşmanın, sınıflaşmanın bir göstergesi olarak öne çıkmaktadır. Mekânsal ayrışma, ekonomik, sosyal, kültürel, dini, ideolojik vb. faktörlerle irtibatlıdır. Her faktör ayrı ayrı veya iç içe mekânsal ayrışmayı etkileyebilmekte, mekânsal ayrışmanın oluşumunda etkin bir şekilde yer almaktadır (Alver, 2010: 42). Bir tür mekân olarak da ele alınabilecek kent olgusu da ayrışmanın yaşandığı yerlerin başında gelmektedir. Bu nedenle mekânsal ayrışmanın kendisini daha çok kentsel yapıda gerçekleştirmesine bağlı olarak olgu kentsel ayrışma olarak da okunabilir. Kimliğin ve mekânın modern anlatılarla hayat bulduğu reel bir durumdur. Dolayısıyla mekânlardaki bu ayrışma süreci de yine modern kültür ekseninde kendisini konumlandırmaktadır. Önceki bölümlerde de ifade edildiği üzere modern öncesi dönemlerde varlık alanı bulamayan toplumsala dair sorunlar modern dönemlerle birlikte görünürlük kazanmıştır. Çünkü sorunsal inşa eden şeyler bizzat modern kültürün ihtiyaç duyup ürettikleridir. Mekânsal ayrışma olarak adlandırılan süreç bu durumun bir örneğidir.

Modernlik, modern öncesi tabakaların (kimliği doğuştan belirleyen ve hiç değilse gelebilecek olan *ben kimim?* sorusuna böylelikle birkaç cevap üreten) yerine sınıfı ikame ettikten sonra kimlikler, haklı olarak öne süreceğimiz gibi, bireylerin biyografileri yoluyla gerçekleştirmek zorunda oldukları görevlere dönüştü. Jean Paul Sartre'in vaktiyle ifade ettiği gibi: Burjuva olmak için burjuva doğmak yetmez; kişi hayatı boyunca bir burjuva gibi yaşamalıdır! Sınıf üyeliği söz konusu olduğunda da, kişi ait olduğunu iddia ettiği sınıfa olan üyeliğini davranışlarıyla ve tüm hayatıyla sadece nüfus cüzdanını göstererek değil ispatlamalıdır. Böylesine ikna edici bir delili temin etmekte başarısız olan kimse, sınıfa olan aidiyetini kaybederek *declassé* (sınıf dışı) olabilir (Bauman, 2017: 64). Bauman'ın belirttiği bu durum yukarıda sorulan soruya cevap niteliğindedir. Tercih edilen mekânların kimlik betimlemesinden çok sahip olunan kimliğin mekânsal seçimler üzerinde ne denli işlevsel olduğu anlaşılmaktadır.

Kentsel ayrışma, kimlik ve kimlik politikaları bağlamında değerlendirilmelidir. Kent aynı mekânda farklı kimlikler arasındaki ilişki ve gerilime işaret etmektedir. Kimlikler, mekân organizasyonu ve mekân seçiminde belirgin bir faktördür. Dini kimlik, etnik kimlik, kültürel kimlik yapıları mekânsal ayrışmanın nedeni olabilmektedir. Aynı kimlik etrafında toplanan grupların, cemaatlerin, toplulukların birbirlerine yakın durdukları, aynı mekânları paylaştıkları, mekânsal yakınlaşmayı gerçekleştirdikleri gözlemlenmektedir (Kurtuluş, 2003: 77). Ekonomik ve sosyal göstergelere bağlı olarak kentin bir zümresinin mekânı haline gelen bir kafede müdavimlerin sınıfsal düzeyleri dikkate alındığında bir mekânsal farklılık dikkat çekmektedir. Farklılığa ve ayrışmaya sebep olan üyelerin aynı sosyal sınıfa ait olmaları ve o mekânı çeşitli sebeplerle alternatif olarak göremeyen diğer sosyal sınıflardan farklı bir tabakaya eklenmeleridir. Bu örnekte mekânsal yakınlık olarak adlandırılansa, o mekâna dâhil olan üyelerin bir ortak payda temelinde aynı mekânsala yönelmeleridir.

Kimlik/mekân entegrasyonunda inşa edilen önemli bir kavram da mekânsallıktır. Mekânsalın alt metninde yer alan vurgu *mekâna ait* olandır. "Mekânsallık, Massey tarafından kapitalist üretim süreçlerinin bütünleyici ve etkin bir özelliği olarak ele alınmaktadır; bölgeninkinden ayrı olarak

uzaklık, hareket, yakınlık, özgüllük, algılama, simgecilik ve anlamı da kapsayan çeşitli yönler taşımaktadır; ve mekân, gerçekçi terminolojiyi kullanırsak, (sınıf, devlet, kapitalist ilişkiler, ataerki gibi) toplumsal kendiliklere ilişkin nedensel güçlerin gerçekleştirilmesi düzeyinde açık bir farklılık yaratmaktadır (Urry, 1999: 27). Mekânsal olan sadece sınıf, kesim, tabaka, zümre gibi aynı anlamlara karşılık gelen kavramları gündeme getirse de bu kavramların alt yapısındaki faktörler de kendilerini mekânsallığın çarpıcı etkisinde bulmaktadır. Söz gelimi, mekândaki toplumsal ilişkiler, davranış kalıpları, müdavimlerinin mekânsal kuralları uygulayabilme düzeyleri gibi pek çok toplumsal faktör bu minvalde değerlendirilebilir. “Massey (1984), mekânsal yeniden yapılanmanın farklı örüntülerinin, sadece toplumsal değil, ayrıca mekânsal da olan yeni eşitsizlik örüntüleri yarattığını; ve bir zamanlar oldukça tutarlı olan bölgesel ekonomilerin, yerel düzeyde daha farklı ekonomik ve sosyal yapılar ortaya çıkarken çözülmeye başladıklarını ileri sürmektedir” (Aktaran: Urry, 1999: 27). Denilebilir ki tabakalaşma ve buna bağlı olarak eşitsizlik kültürel, ekonomik, ideolojik/politik vb. hangi ayırıcı etkilerle tartışılıyor olsa da artık mekânsal tabakalaşma ayrı bir kategori olarak incelenmelidir. Urry (1999: 28)’nin yorumuyla, “sınıfın mekânsal yoğunlaşması düzeyinde belirgin çeşitlenmeler olduğu; bazı sınıf çatışmalarının aslında mekânsal çatışmalarca yaratıldığı ya da yerlerini mekân çatışmalarının aldığı” biçiminde düşünülebilir.

Bauman (2017: 51)’a göre, “kimlik, tabakalaşmanın en ayırıcı ve fark yaratıcı yönlerinden biridir. Bir yanda belirmiş küresel hiyerarşinin bir kutbunda, kimliklerini görülmemiş büyüklükte ve dünya çapında bir teklif havuzundan çekip öyle ya da böyle kendi rızalarıyla oluşturup yine ondan vazgeçebilenler bulunur. Öteki kutupta ise, kendilerine tercih hakkı tanınmayan ve sonunda başkaları tarafından zorla dayatılmış bir kimlik yükünü sırtlanan, kimlik tercihinden men edilmiş kalabalıklar bulunur. O kimlikler ki, taşıyanların gücüne gider fakat ne atmalarına izin verilir ne de ondan kurtulabilirler. Tektipleştirici, aşağılayıcı, insan dışılaştırıcı vedamgalayan kimlikler” (Bauman, 2017: 51). Başka bir ifade Bauman’ın bahsetmiş olduğu iki kesimi resmeder: “Çok kolay para kazanan ve tüketen bir toplumsal sınıf ile bu sınıfın yaşam biçimine gıpta ile bakan ve kendileri olmasa bile günün birinde çocuklarının, hatta torunlarının onlar gibi olmasını umut eden apolitikleştirilmiş bir kitlenin hayatlarını daha çok tüketme ve daha da çok tüketebilme umudu üzerinde birleştikleri bir sosyoekonomik ve kültürel dokunun ortaya çıktığı, yaşam mekânlarının ve yaşam biçimlerinin ayrıştığı bir toplumsal oluşum ve dönüşüm” (Korkmaz, 2009: 162).

Mekânsal ayrışma genellikle ekonomi, kapitalizm ve tüketim gibi olgularla düşünülmemekte ve bu kavramların ayrışma üzerindeki rolü ifade edilmektedir. Klasik sosyolojide Marx’ın kapitalizm üzerine çözümlemeleri günümüzde yaşanan mekânsal ayrışmanın ana dinamiklerini sergiler. Ancak mekânsallık söyleminin yalnızca kapitalist birikimle varlık kazanacağı düşüncesi de doğru değildir. Çünkü bu durum kapitalist olmanın ötesinde toplumsaldır. “Mekânsal pratiklerin toplumsal yaşamdaki etkililikleri ancak içinde yer aldıkları toplumsal ilişkilerin yapısından kaynaklanır. Örneğin kapitalizmin toplumsal ilişkileri çerçevesinde, mekânsal pratikler sınıf anlamıyla donanırlar. Ama sorunu bu biçimde koymak, mekânsal pratiklerin kapitalizmin bir türevi olduğunu iddia etmek anlamına gelmez. Mekânsal pratikler anlamlarını sınıf, cinsiyet, cemaat, etnik grup, ırk temelindeki

toplumsal ilişkilerden alırlar ve toplumsal eylemlilik içinde ya tüketilirler ya da değişikliğe uğrarlar” (Harvey, 2012: 251). Örneğin, bir kitap kafe formatında kurgulanan bir mekânda ekonomik düzeyde hangi sınıfa ait olursa olsun ortak paydası kitaplara ilgi duymak olan bir topluluk yer alır. Bu da ekonomik göstergelerden bağımsız bir mekânsal ayrışmayı gösterir. Bahsedilen mekânın biçimsel bir anlamı vardır ve bu anlam her sınıfa hitap etmez. Belirtildiği üzere bu örnek mekânsal ayrışmanın toplulukların ilgi alanları, hayat tarzları ve tüm bunlara bağlı olarak kimlik noktasında ayrışmasını sergilemektedir.

Sonuç

Kimliklerin mekânsal portresini çizmek oldukça ufuk açıcı bakış açıları sunmaktadır. İlk olarak metnin önceki kısımlarında da değinmiş olduğumuz ve önemle üzerinde durulmuş olunan *kimlikler midir mekân tercihlerini ortaya koyan? yoksa mekânlar mıdır kimlikleri tanımlayan?* şeklinde çift yönlü bir süreç olarak ele alınabilecek bu durumda *kimliklerin mekân tercihlerini ortaya koyuyor oluşu* gerçeği etkisi daha geniş ve daha tutarlı sonuçlar üretmektedir. Kişilere ait olan verili kimlikler ve sosyalizasyon süreçlerinde kazanmış oldukları kimlikler temelde bir hayat tarzı retorüğünü de ortaya koymaktadır. Bir bireyin, bir ailenin veya bir topluluğun hayat tarzından bahsedildiğinde vurgulanmak istenen hayata bakış felsefesi ve buna ilişkin olarak gündelik hayat pratikleri ve alışkanlıkları olarak değerlendirilebilir. Bu felsefe ve pratikler ise tamamen sahip olunan kimliklerin ön gördükleri ve alan açtıkları sınırlar dâhilinde olanak bulabilecektir. Mekânlar da bu sınırlar dâhilinde düşünüldüğünde kimlik-mekân etkileşiminin düzeyi daha net bir çerçeveye sunulmaktadır.

Bauman'ın akışkan modernite dediği şey aslında birçok toplumsal olguyu anlamlandırabilmek açısından önemlidir. Günümüzde bir biçimde muhatap olduğumuz her şey çok hızlı bir akışkanlık içindedir. Bu tespit, sürekli değişen, dönüşen ve yeni biçimlenmelerle meydana gelen toplumsal dinamikleri anlamlandırma olarak okunabilir. Bu hızlı değişimler aynı zamanda aynı hızlı oranla tüketilme eğilimindedirler.

Kimlik ve mekân da tüketilmeye hazır olarak kurgulanan olgudan ziyade süreçler olarak ele alınabilir. Bu tüketimci anlayışla birlikte bir takım kimlikler verili olmanın ötesinde artık kurgulanmıştır. Mekânlar da bu senaryonun geçerliliğine delil olacak nitelikte hazırda beklemektedir.

Kimlik-mekân konusu bir etkileşim olmanın yanı sıra bir entegrasyon olarak da değerlendirilebilir. Mekânsal kavramında da görüldüğü üzere mekâna ait olan anlamı yine kendisini bir kimlik siyasetiyle ilişkilendirmektedir. Kimlik siyaseti hem kimliğin taşıyıcıları tarafından hem de dışarıdan içselleştirilmeye o kadar açık hâle gelmiştir ki bu bir etkileşim olmanın ötesinde mekân ile kimliğin bütünleşerek varlıklarını tanımlamalarına varma noktasına ulaşmıştır. Baudrillard'ın *simülasyon* ve Blumer'in *sembolik etkileşimcilik* teorileri de bu noktanın görünmesine büyük ölçüde aracılık etmektedir.

Mekânların, kimliklere kurucu unsur olacak derecede önem arz etmesi yadırganacak bir durum değildir. Çünkü içinde bulunduğumuz çağı sunduğu imkânlarla, modern kurumların ideolojileriyle ve toplumsal ilişkilerde yarattığı dönüşümlerle okuduğumuzda bu bütünleşmenin doğal bir süreç olduğu görülebilir. Çoklu mekân seçenekleri arasında elbette ki kimlikler yeni dünya düzenine ayak uydurmayı tercih ederek ve mekânlara kimliksel anlamlar yükleyerek tercihler gerçekleştirilecek ve kimliğin rüştünü ispatlayabilmesi beklenecektir. Bu sürecin sonunda bir yönüyle toplumsal tabakalaşma olarak da adlandırılabilir ancak yalnızca ayrıcalıklı bir sınıf olmanın yanı sıra, grup aidiyeti temelinde de oluşabilecek mekânsal ayrışma süreçlerinin yaşanabilmesi olası bir durumdur. Ancak bu süreçler de zamanla biçimsel içerik ve anlamlarından uzaklaşarak olağan hâle gelmekte ve bireysel/kolektif kimliklerin ilgileri daha farklı pozisyonlara doğru yönelmektedir.

Çıkar Çatışması Beyanı

“Kimliğin Mekânsal Portresi” başlıklı makalemizin herhangi bir kurum, kuruluş, kişi ile mali çıkar çatışması yoktur.

Kaynakça

- Alver, K. (2010). *Steril Hayatlar*. Ankara: Hece Yayınları.
- Aydın, M. (2011). *Güncel Kültürde Temel Kavramlar*. İstanbul: Açılım Kitap.
- Aytaç, Ö. (2006). “Mekân(ın) Sosyolojisi: Toplumsalın Yeniden Kuruluşu”. *Sosyoloji ve Coğrafya*. Sosyoloji Yıllığı 15. Ed. E. Eğribel-U. Özcan. İstanbul: Kızılelma Yayıncılık.
- Aytaç, Ö. (2007). “Kent Mekânlarının Sosyo-Kültürel Coğrafyası”. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. Cilt: 17. Sayı: 2. s. 199-226 (file:///C:/Users/Samet%20%C3%9Cnl%C3%BC/Downloads/silo.tips_kent-mekanlarinin-sosyo-kltrcl-corafyasi%20(1).pdf).
- Baudrillard, J. (2011). *Simülakrlar ve Simülasyon*. (Çev. Oğuz Adanır). Ankara: Doğu Batı Yayınları
- Bauman, Z. (2011). *Bireyselleşmiş Toplum*. (Çev. Yavuz Alogan). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2017). *Kimlik*. (Çev. Mesut Hazır). Ankara: Heretik Yayınları.
- Giddens, A. (2014). *Modernite ve Bireysel Kimlik: Genç Modern Çağda Benlik ve Toplum*. (Çev. Ümit Tatlıcan). İstanbul: Say Yayınları.
- Harvey, D. (2009). *Sosyal Adalet ve Şehir*. (Çev. Mehmet Moralı). İstanbul: Metis Yayınları.
- Harvey, D. (2012). *Postmodernliğin Durumu*. (Çev. Sungur Savran). İstanbul: Metis Yayınları.
- Jenkins, R. (2016). *Sosyal Kimlik: Bir Kavramın Anatomisi*. (Çev. Gül Bostancı). İstanbul: Everest Yayınları.
- Kılıçbay, M. A. (2003). “Kimlikler Okyanusu”. *Doğu Batı*. Yıl:6. Sayı: 23. s. 161-165.
- Korkmaz, N. (2009). “Türkiye’de Tüketim Kültürü ve Mekânsal Ayrışma”. *Medya, Tüketim Kültürü ve Yaşam Tarzları*. (Der. Banu Dağtaş-Erdal Dağtaş). s.142-164. Ankara: Ütopya Yayınevi.

Doğu Batı. Yıl: 6. Sayı: 23. s. 39-78.

Kurtuluş, H. (2003). "Mekânda Billurlaşan Kentsel Kimlikler: İstanbul'da Yeni Sınıfsal Kimlikler ve Mekânsal Ayrışmanın Bazı Boyutları. *Doğu Batı*. Yıl:6. Sayı: 23. s. 105- 118.

Marshall, G. (2009). *Sosyoloji Sözlüğü*. (Çev. Osman Akınhay-Derya Kömürcü). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Solak, G. S. (2017). "Mekân-Kimlik Etkileşimi: Kavramsal ve Kuramsal Bir Bakış", *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 1. S. 13-37.

Urry, J. (1999). *Mekânları Tüketmek*. (Çev. Rahmi G. Ögdül). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Ünlü, S. (2014). *1+1 Stüdyo Yaşamlar: Küreselleşen Dünyada Yeni Kentsel Kurgular*. Konya: Çizgi Kitabevi.

Ünlü, S. (2022). *Evdeki Erkeklik: Evlilikte Uyum ve Çatışma Arasında Eril Kimlikler*. Konya: Çizgi Kitabevi.

Extended Abstract

Two important concepts of the research, identity and space are analyzed in terms of their appearance in the social sphere. At the same time, the interaction between identity and space is discussed in the context of social integration and the issue of spatial segregation is addressed on the axis of this integration. In this research, firstly, how the concepts of identity and space are handled on the sociological axis is mentioned and then the dimensions of space and identity interactions are discussed. Then, the phenomenon of spatial segregation as an important social problem brought about by the space-identity interaction was analyzed and a general evaluation on the subject was made. In this context, this research seeks to answer the question "How is the spatial portrait of identity drawn in the context of identity-space interaction?"

This research has the characteristics of interdisciplinary research, as it deals with sociological, psychological and philosophical aspects. In the research, disciplines such as psychology, sociology and philosophy were consulted in order to analyze the phenomenon of identity with the concepts of space and segregation. Resources related to these disciplines were reviewed and interdisciplinary studies were benefited from. The study group consists of books and articles written about the field. It is analyzed through the views of prominent researchers in the fields of sociology, psychology and philosophy, especially in space and identity studies. The data were obtained through document analysis of the works published in the field of space. For this purpose, libraries, Google Scholar, YÖK Thesis Center and periodicals of various journals were used. Document analysis method was used to analyze the works used in the research. With this method, the incomprehensible aspects of the spatial identity phenomenon were examined by analyzing the main concepts of the research and analyzing the sources that have an important place in the literature. In this study, all the rules specified in the "Directive on Scientific Research and Publication Ethics of Higher Education Institutions" were followed.

Due to its diverse characteristics, identity creates different areas of discussion within each discipline and keeps its effects on other phenomena on the agenda in many ways. Identity is not only about human beings. Every formation is based on an identity. Countries, cities, and more specifically districts, neighborhoods, streets, in short, spaces also have identities, and human/social acquisitions take shape and are renewed around these identities.

Everything about space is a reflection of identity foundations. How space is structured as a physical organization and the sociological meanings it holds for its inhabitants is nothing but the expression of an identity reality. Thus, space cannot be constructed separately from identity. Since every space corresponds to an identity politics, the patrons of the space also exist in the spaces as actors of this identity politics. It is spatial identities rather than individuals or collectives that exist. When spatial identities are considered in terms of members of the same space, they refer to a common denominator, i.e. the similarity aspect of identity, and when they are considered in terms of members of another space, they refer to differentiation, i.e. the difference aspect of identity.

The identity-space issue can be read as an interaction as well as an integration. As seen in the concept of spatial, the meaning of "belonging to space" again associates itself with a politics of identity. Identity politics has become so open to internalization both by the bearer of the identity and from the outside that it has reached the point where space and identity have become integrated to the point of defining their existence. Baudrillard's theory of 'simulation' and Blumer's theory of 'symbolic interactionism' also mediate this point to a great extent.

It is not uncommon for places to be important enough to be a constitutive element of identities. Because when we read the age we are in with the opportunities it offers, the ideologies of modern institutions and the transformations it creates in social relations, it can be seen that this integration is a natural process. Among the multiple space options, of course, identities will prefer to keep up with the new world order, and preferences will be made by attributing identity meanings to the spaces, and the identity will be expected to prove its maturity. Of course, at the end of this process, it is also a real situation that spatial segregation processes, which can be seen as social stratification in a way, but which can occur not only on the basis of being a privileged class, but also on the basis of group belonging. However, over time, these processes become ordinary, moving away from their formal content and meaning, and the interests of individual/collective identities turn towards different positions.

